

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української філології

Курсова робота
на тему:

«СИНТАКСИЧНА ФУНКЦІЯ ІНФІНІТИВА ТА НАВЧАННЯ
ЇЇ УЧНІВ ЗЗСО»

студентки групи СЛукр 03-20
філологічного факультету освітніх технологій
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Українська мова і література,
освітньої програми Українська мова і література,
англійська мова, зарубіжна література
Семенченко Валерії Вікторівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Заскалета В. П.

Кількість балів _____
Національна шкала _____
Оцінка ЄКТС _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище, ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище, ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище, ініціали)

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІНФІНІТИВ ТА ЙОГО СИНТАКСИЧНА РОЛЬ	
1.1. Інфінітив як форма дієслова.	6
1.2. Види синтаксичних функцій інфінітива.....	7
1.3. Вивчення інфінітива в ЗЗСО: аналіз програм та підручників	10
РОЗДІЛ 2. НАВЧАННЯ УЧНІВ СИНТАКСИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ІНФІНІТИВА	
2.1. Загальні підходи до навчання синтаксичних конструкцій.....	14
2.2. Методи і прийоми навчання синтаксичної ролі інфінітива.....	16
2.3. Система вправ і завдань із навчання синтаксичної функції інфінітива в школі.....	18
2.4. Синтаксична функція інфінітива в системі ЗНО / НМТ.....	21
ВИСНОВКИ	23
РЕЗЮМЕ	25
RESUME	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	27
ДОДАТКИ	30

ВСТУП

Актуальність теми курсової роботи зумовлена складністю визначення учнями закладів загальної середньої освіти синтаксичної ролі інфінітива, що негативно позначається на формуванні в школярів предметної компетентності, зокрема синтаксичної. Водночас знання синтаксичних функцій, зокрема інфінітива, є ключовим для правильного формулювання думок і конструкцій у писемному та усному мовленні. Розуміння правил використання інфінітива допоможе учням покращити свої комунікативні навички.

Ефективні методи навчання синтаксичних структур можуть значно полегшити процес засвоєння учнями знань про інфінітив. Випрацювання методик, які б зробили цю тему більш доступною та зрозумілою для учнів, може поліпшити їхню успішність у вивченні мови. У багатьох країнах мова викладання є важливою компонентою освіти. Розуміння будови синтаксичних структур мови, синтаксичної функції різних частини мови, зокрема дієслова, включаючи інфінітив, може покращити якість мовного викладання та зробити процес навчання більш ефективним.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що питання синтаксичної функції інфінітива досліджували протягом багатьох років такі вчені: А. Загнітко (Загнітко, 2022), О. Леонідов (Леонідов, 2011, с. 177), Ю. Карачун (Карачун, 2017), О. В. Горбач (Горбач, 2013), Г. М. Доброльожа (Доброльожа, 2021), М. Кучерук (Кучерук, 2022, с. 87-92), А. А. Рудницька (Рудницька, 2009, с. 34-35), О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко (Пономарів, Різун & Шевченко, 2001), Н. Ф. Грозян (Грозян, 2016, с. 57-64), В. Є. Устінов (Устінов, 2023, с. 79-82), О. І. Ляшенко (Ляшенко, 2020, с. 1-3), І. М. Омельченко (Омельченко, 2016), Е. Палихата, Л. Штафірна (2022). (Палихата & Штафірна, 2022, с. 142-149), Є. Карпіловська, М. Зяблюк (Карпіловська & Зяблюк, 2009, с. 47-53), Г. П. Півторак (Півторак, 2000), О. В. Дуденко (Дуденко, 2020), М. Я. Плющ (Плющ, 2005), К. Ф. Шульжук (Шульжук, 2014), О. С. Стасюк, А. Хассельстрем, Д. І. Добродій (Стасюк & Хассельстрем & Добродій,

2022, с. 9), В. Федотов, О. Грушко (Федотов, Грушко, 2015), К. Глянєнко (Глянєнко, 2014, с. 32-39), Ж. В. Сирота (Сирота, 2019), О. В. Стрепетова (Стрепетова, 2019), В. О. Золотарьова (Золотарьова, 2023, с. 36-37).

Об'єктом дослідження є процес навчання учнів ЗЗСО синтаксичної функції інфінітива.

Предметом дослідження є вивчення особливостей навчання учнів ЗЗСО синтаксичної функції інфінітива.

Мета курсової роботи полягає в теоретичному та практичному обґрунтуванні особливостей навчання учнів ЗЗСО синтаксичної функції інфінітива.

Завдання курсової роботи:

- опрацювати наукову літературу з тематики дослідження;
- з'ясувати поняття інфінітива та його синтаксичну роль;
- проаналізувати програми та підручники з вивчення інфінітива в ЗЗСО;
- вивчити особливості навчання учнів інфінітива та його синтаксичної функції в ЗЗСО.

Для розв'язання окреслених завдань застосовано такі **методи дослідження**: загальнонаукові методи (аналіз виявлення загальних тенденцій, протиріч, визначення недоліків і потреб у подальших дослідженнях; дослідження зв'язків між методами навчання і результатами учнів у засвоєнні синтаксичної функції інфінітива); конкретно наукові методи (порівняння результатів навчання учнів, які отримують різні методики навчання інфінітива, з групою, що не отримує додаткового навчання; дослідження, де дослідник може використовувати маніпуляції для вивчення впливу різних чинників на навчання інфінітива); спеціальні методи (аналіз корпусів текстів для виявлення вживання інфінітива в різних контекстах та його синтаксичних функцій у писемному мовленні; розробка та випробування нових педагогічних підходів та методик навчання інфінітива з метою покращення якості мовного навчання).

Інформаційна основа дослідження: «Тези Празького лінгвістичного гуртка», Державний стандарт базової загальної середньої освіти (Ляшенко, 2020, с.1-3), навчальні програми з мов та літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (Омельченко, 2016), підручники з української мови та літератури для 5-11 класів (Палихата & Штафірна, 2022, с. 142-149), енциклопедія «Українська мова» (Півторак, 2009).

Наукова новизна курсової роботи полягає передусім в поглибленні знань про специфіку навчання учнів ЗЗСО синтаксичної функції інфінітива.

Теоретичне і практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані під час вивчення курсу з методики навчання учнів української мови, під час власне навчання учнів теми «Синтаксична функція інфінітива» та на факультативах з української мови.

Структура та обсяг наукової роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів та висновків. Обсяг основного тексту – 31 сторінка. Кількість літературних та інформаційних джерел – 26.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ІНФІНІТИВА ТА ЙОГО СИНТАКСИЧНА РОЛЬ

1.1. Інфінітив як форма дієслова

Кваліфікація інфінітива досі є предметом наукових дискусій, традиційно вважається, що інфінітив у сучасній українській мові – це неозначена форма дієслова, яка «називає дію», тобто є її загальним вираженням, і не має дієслівних категорій особи, числа та способу. Ця граматична конструкція може виконувати різні ролі у реченні, такі як підмет, присудок, додаток, обставина тощо, що викликає обґрунтовані дискусії щодо її класифікації та використання (Загнітко, 2022).

Синтаксична функція інфінітива в українській мові визначає, як саме інфінітив використовується у реченні. Інфінітив може виконувати різні функції у реченні, що визначають контекст та роль, яку він відіграє у вираженні сенсу (Леонідов, 2011).

На сучасному етапі розвитку лінгвістики є загальномовне тлумачення дефініції «функція». Зазначається, що термін «функція» (Карачун, 2017, с. 612-616) має два значення: «граматична функція» визначає, яку роль відіграє певний елемент мови в мовленні або в реченні; «семантична функція» вказує на смислове навантаження або значення елемента мови в мовленні.

Вже у першому програмному документі "Тези Празького лінгвістичного гуртка" (1929) його представники висували серед основних методологічних принципів функціональний принцип. Суть цього принципу полягала в тому, що мова має цільову спрямованість та є системою засобів вираження, яка слугує певній меті (Горбач О. В, 2013, с.32-33).

За Добролюжою (2021), в сучасній українській мові форма інфінітива може вживатися з будь-яким дієсловом, незалежно від його дієслівної основи. Це означає, що будь-яке дієслово може бути вжите у формі інфінітива для вираження дії без вказівки на особу чи час.

Це важливий аспект української мови, оскільки форма інфінітиву дозволяє конструювати різноманітні граматичні структури, такі як інфінітивні конструкції, складнопідрядні речення тощо. Таке вживання інфінітива дає можливість виражати різноманітні ситуації та дії в мовленні, надаючи мові більшої експресивності та гнучкості (Доброльожа, 2021).

Таким чином, короткий аналіз синтаксичної функції інфінітива пояснює питання більшості педагогів-практиків, що розуміння синтаксичних функцій інфінітива допомагає грамотно будувати речення, розрізняти його компоненти та правильно використовувати мовні структури у мовленні.

1.2. Види синтаксичних функцій інфінітива

Синтаксична функція інфінітива є важливою складовою мовленнєвої структури, яка впливає на будову та семантику речення. Інфінітив, як форма дієслова без відмінювання за часом та особою, може виконувати різноманітні ролі в реченні залежності від контексту та поєднання з іншими частинами мови.

Варто розглянути різні види синтаксичних функцій інфінітива, а також навести приклади їх використання в реченнях. Розуміння цих функцій сприятиме покращенню мовленнєвих навичок та глибшому освоєнню мовної структури.

Завдяки перебуванню на межі між іменними та дієслівними формами, за Кучерук (2022, с.87-92), інфінітив виконує найрізноманітніші синтаксичні функції: підмета, присудка, додатка, означення, обставини, а також головного члена односкладного дієслівного речення.

Присудкова функція інфінітива полягає у виконанні ролі присудка в реченні, що вказує на дію чи стан без вказівки на певну особу чи час. Перебуваючи на межі між іменними та дієслівними формами, український інфінітив може виконувати присудкову функцію, що робить його дуже гнучким у використанні в мовленні, а саме (Кучерук, 2022, с. 87-92):

- початок дії («А вона робити»);
- у поєднанні із заперечними займенниками або прислівниками нікого, нічого, ніколи, ніде («Йому було ніколи відпочивати»);

- наказ («Негайно відчинити ворота!»);
- впевненість у можливості чи неможливості, неминучості дії («Та не одурити козакові дівчини!»);
- вагання («Що ж мені робити?»);
- бажання, із використанням частки би або без неї («Треба б встати до світанку»);
- несхвальне ставлення до дії («Вам тільки б балакати»).

Безособові інфінітивні односкладні речення — це конструкції, де інфінітив виконує функцію присудка, а речення не має підмета чи підмет вказаний неявно. Ці конструкції дозволяють виразно передавати дію або стан без прив'язки до конкретної особи чи часу. У простих реченнях інфінітив може бути частиною простого присудка, вираженого у складеній формі майбутнього часу недоконаного виду.

У двоскладних реченнях інфінітив може виступати як присудок у випадку, коли і підмет, і присудок виражені інфінітивами. Наприклад, у реченні "У злодія красти – тільки час втрачати" інфінітив "красти" є присудком, оскільки в мовознавчій літературі зазначають, що з двох головних членів речення, виражених інфінітивами, перший буде підметом, а другий – присудком.

Український інфінітив часто функціонує як частина складеного дієслівного присудка. Наприклад, у фразі "чекав побачити типового сільського лікаря" інфінітив "побачити" є частиною складеного присудка.

Іноді інфінітив утворює тавтологічне сполучення з особовою формою дієслова для підсилення виразності.

Український інфінітив зазвичай не виконує синтаксичної ролі підмета в реченні. Природа інфінітива, яка полягає в тому, що він виражає дію чи стан без прив'язки до конкретного суб'єкта, робить його малоюмовірним в ролі підмета. Проте, існують випадки, коли інфінітив може виконувати синтаксичну роль підмета у реченні, зазвичай у безособових конструкціях (Пономарів & Різун & Шевченко, 2001). Наприклад: «Пане Попель, розмовляти з вами – велика приємність» (Ю. Андрухович). Інфінітив-підмет може включати залежні від

нього слова, якщо вони становлять з дієсловом єдине смислове ціле. Наприклад: «Нічого не робити – важка робота» (нар. прислів'я).

Інфінітив в українській мові здатен виконувати і функції другорядних членів речення. Так, дослідник М. А. Жовтобрюх вважає, що функція додатка була від початку основною для інфінітива. Це означає, що головна роль інфінітива в реченні полягає у виконанні функції додатка, тобто показувати дію або стан, на які спрямована дія дієслова (Грозан, 2016, с. 57-64). Наприклад: «Він навчив мене співати», «Мені порадили піти до лікаря». Інфінітив є додатком за умови, якщо є об'єктним, тобто таким, що називає дію об'єкта, а не суб'єкта.

Інфінітив у ролі означення пов'язується з іменниками абстрактної семантики, що виражають певні відтінки модального значення, а саме:

1. Бажання. Наприклад, "мрія бути щасливим", де інфінітив "бути" означає бажання бути щасливим.

2. Необхідність. Наприклад, "успішна кар'єра вимагає постійного самовдосконалення", де інфінітив "самовдосконалення" виражає необхідність постійного підвищення кваліфікації для успішної кар'єри.

3. Сподівання. Наприклад, "сподівання знайти нові можливості", де інфінітив "знайти" виражає сподівання на знаходження нових можливостей.

Адвербіальна позиція українського інфінітива обмежена лише сферою цільових відношень. Це означає, що основна функція, яку виконує інфінітив у цій позиції, полягає у вираженні цілі або мети дії, що виражена головним дієсловом. Наприклад: «Було ще досить рано, але Степан зайшов пообідати до їдальні, що трапилась йому по дорозі» (В Підмогильний).

Отже, синтаксична функція інфінітива різноманітна та важлива для розуміння граматичної структури мовлення. Інфінітив може виконувати різні ролі в реченні, включаючи функції підмета, додатка, обставини, прикладного об'єкта, предикатива та апелятива. Розуміння цих синтаксичних функцій допомагає точніше та виразніше виражати свої думки, покращує граматичну правильність мовлення та розвиває загальний рівень мовної компетентності.

1.3. Вивчення інфінітива в ЗЗСО: аналіз програм та підручників

Аналіз програм та підручників для закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) є важливим кроком для визначення того, наскільки глибоко та ефективно вивчається тема інфінітива у навчальних закладах. Дослідження такого аналізу може включати такі аспекти:

1. Наявність теми в програмі. У програмах для ЗЗСО передбачена тема інфінітива. Вона є частиною розділу про граматику або процес мовлення. Зазвичай питання синтаксичних функцій інфінітива розглядають у зв'язку з вивченням речення та його компонентів.

2. Обсяг та глибина вивчення. Тема інфінітива в програмах ЗЗСО охоплює основні аспекти його використання, такі як побудова речень, різні синтаксичні функції та правила, пов'язані з його використанням у мовленні. Обсяг і глибина вивчення можуть варіюватися залежно від рівня освіти та курсу, але, як правило, включають базові аспекти, необхідні для розуміння мовної структури.

3. Методи навчання та підходи. У навчанні інфінітива в ЗЗСО застосовують різноманітні методи та підходи, які включають комбінацію теоретичного викладу, інтерактивних занять, групової роботи, використання мультимедіа, практичних вправ та рольових ігор. Методика навчання може залежати від вчителя, навчальної програми та особливостей навчального процесу.

4. Якість підручників. Підручники з української мови для ЗЗСО містять розділи про граматику, де інфінітив розглядають як один із граматичних аспектів. Важливо перевірити, чи включено до підручників достатньо чітких пояснень та прикладів використання інфінітива в різних ситуаціях. Також важливо, щоб підручники містили достатню кількість практичних вправ для закріплення матеріалу та перевірки розуміння учнями.

5. Оцінювання. У програмах та підручниках для ЗЗСО передбачаються методи оцінювання знань учнів з теми інфінітива, які включають проведення оціночних робіт, тестів, контрольних робіт, домашніх завдань та інших форматів

оцінювання, спрямованих на перевірку розуміння та вміння учнів застосовувати вивчений матеріал щодо інфінітива.

Україна має державні стандарти базової та повної загальної середньої освіти, які визначають зміст навчальних програм для загальноосвітніх шкіл. Програми з вивчення інфінітива в ЗЗСО базуються на цих стандартах. До офіційних документів, які регулюють процес вивчення мови в школі, входять такі:

1. Державний стандарт базової загальної середньої освіти (Ляшенко, 2020, с.1-3). Стандарт визначає загальні вимоги до змісту, обсягу та рівня загальної середньої освіти. Він містить загальні вказівки щодо вивчення мови, включаючи граматику, лексику та мовленнєві навички.

2. Навчальні програми з мов та літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (Омельченко, 2016). Міністерство освіти та науки України розробляє та затверджує навчальні програми для шкіл, які включають в себе вивчення мови. Ці програми детально визначають зміст навчання, включаючи теми, які стосуються граматики, такі як інфінітив.

3. Підручники з української мови та літератури для 5-11 класів. Використання підручників з української мови також визначає зміст навчання інфінітива. Підручники зазвичай розробляють відповідно до змісту навчальних програм і містять матеріали для вивчення граматики, у тому числі інфінітива (Палихата & Штафірна, 2022, с. 142-149).

Проте, під час синтаксичного аналізу речень, у яких є інфінітиви, часто виникають труднощі. Звернення до академічних видань, підручників не завжди є успішним, тому що іноді вони надають обмежені або складні пояснення. Додатково, інфінітиви можуть мати різні синтаксичні функції залежно від контексту, що ускладнює їх аналіз. Так, наприклад: в енциклопедії «Українська мова» (2009) професор Г. Півторак, визначаючи синтаксичні функції інфінітива, зовсім не згадує про роль неузгодженого означення, а в реченні «Завдання молоді – вчитися» інфінітив визначає як присудок (Карпіловська & Зяблюк, 2009, с.47-53).

У реченні «Завдання молоді – вчитися» представники Чернівецької школи (І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська) визначили б саме інфінітив підметом, а іменник завдання – складеним іменним присудком з нульовою зв'язкою (Півторак, 2000). Визначення складеного дієслівного присудка є предметом дискусій серед синтаксистів. Це термін, що використовується для опису складних конструкцій, де в одному реченні з'являються декілька дієслів, що спільно утворюють присудок.

На думку професора К. Шульжук, дієслова "мріяти", "надумати", "любити", "боятися" і подібні можуть виступати в ролі допоміжного модального дієслова у складеному дієслівному присудку. Це означає, що вони співвідносяться з головним дієсловом у реченні і допомагають утворити відтінки значень, такі як намір, бажання, можливість, страх тощо (Дуденко, 2020).

Складною для визначення є роль суб'єктного інфінітива за Плющ (2005), який іноді подають як непрямий додаток (наприклад, «Друзі домовилися зустрітися завтра в цей же час. Хлопці вирішили нікуди не рушати з Хрещатика і чекати своїх» (Ю. Яновський)).

З об'єктним інфінітивом простіше: він завжди виконує роль непрямого додатка. Наприклад: На другий день після вистави я попросив у вчительки почитати яку-небудь п'єсу (М. Стельмах).

Шульжук зазначає, що інфінітиви можуть виступати у ролі непрямих додатків. Непрямі додатки – це конструкції, які вказують на об'єкт, до якого відноситься дія або дієслово. У випадках, коли дія не спрямована безпосередньо на об'єкт, а виражена інфінітивом, він вважається непрямим додатком.

Наприклад: Вона навчила його читати. (Читати – інфінітив, який вказує на дію, що стосується об'єкта «його».) Такий підхід до розуміння інфінітивів у ролі непрямих додатків відображає їхню синтаксичну функцію та взаємозв'язок з іншими елементами речення (Шульжук, 2014).

Професор І. Білодід пропонує перетворювати інфінітив на іменниковий додаток (Він любив мандрувати – любив мандрівку; Ми боялися стрибати – боялися стрибків. Він соромився танцювати. Ми забули привітати вас).

Коли інфінітив після дієслів руху вказує на мету або ціль подорожі, він виступає у ролі обставини мети. Це означає, що він вказує на мету або ціль, для якої здійснюється дія, яка виражена головним дієсловом: «Подорожні зайшли в село перепочити» (Устинов, 2023, с. 79-82).

Отже, варто сказати, що вивчення інфінітива у ЗЗСО в Україні є важливим аспектом формування мовної компетенції учнів. Аналіз програм та підручників є ключовим для забезпечення якісного та системного підходу до цієї теми. Програми та підручники приділяють значну увагу граматичним аспектам, пов'язаним з інфінітивом, які включають правила використання, синтаксичні функції та контекстуальне розуміння.

Вивчення інфінітива не обмежується лише теоретичними аспектами. Програми та підручники сприяють інтеграції цих знань у мовленнєву практику через різноманітні вправи та завдання, забезпечують систематичне вивчення теми інфінітива на різних рівнях навчання. Це дозволяє учням засвоювати матеріал поетапно та поглиблювати свої знання з плином часу.

Програми враховують методи оцінювання навчальних досягнень учнів з теми інфінітива та включають як формальні тести, так і засвідчення навичок усного та писемного мовлення, програми адаптовані для врахування індивідуальних особливостей та потреб учнів, таких як диференціація завдань та використання різних методів навчання.

Загалом, вивчення інфінітива в ЗЗСО спрямоване на формування мовних компетенцій учнів та надання їм необхідних знань та навичок для використання мови в різних сферах комунікації. Аналіз програм та підручників допомагає забезпечити ефективне та системне вивчення цієї теми.

Отже, аналіз програм та підручників з вивчення інфінітива в ЗЗСО показує, що ця тема ретельно враховується в навчальному процесі, забезпечуючи глибоке розуміння та вміння застосування граматичних правил учнями.

РОЗДІЛ 2. НАВЧАННЯ УЧНІВ СИНТАКСИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ІНФІНІТИВА

2.1. Загальні підходи до навчання синтаксичних конструкцій

У курсі навчання української мови в ЗЗСО важливе місце належить синтаксису, оскільки він допомагає учням розуміти будову речень, правильно складати власні висловлювання та аналізувати текст.

Синтаксична система мови – це сукупність можливих моделей, правил і структур, які визначають спосіб, яким об'єкти мови організовані у речення та текст. *Синтаксис як розділ граматики вивчає* значення форм слів, що виникають у поєднанні з іншими словами і формами, синтаксичні одиниці і відношення між ними. Тому під час опрацювання будь-якого синтаксичного матеріалу в центрі уваги мусить перебувати поняття синтаксичного зв'язку, засоби сполучення компонентів синтаксичних одиниць.

Перший крок у навчанні синтаксичних конструкцій – це розуміння основних понять та правил, що лежать в їх основі. Учні повинні ознайомитися з базовими елементами мови, такими як речення, фрази, слова, сполучники тощо. Вивчення структури речення, включаючи підмет, присудок, додаток, обставину, допоможе учням краще розуміти, як побудовані речення. Важливо також ознайомити їх із основними типами речень: простими, складними, складносурядними та складнопідрядними.

Складні синтаксичні конструкції – це багатоконпонентні (три й більше предикативних частин) речення з різними типами зв'язку: сполучниковим і безсполучниковим: *Так і знай: допоки родить жито, доки сонце в радості встає, – нашу правду й віру ще не вбито, ще вона у когось в серці є* (Т. Майданович).

Різновидами складних синтаксичних конструкцій є:

1. Складні речення зі сполучниками. Це речення, в якому різні частини з'єднані сполучниками, такими як «і», «або», «але», «щоб», «якщо» і т. д. Наприклад: «Вона прийшла додому, а він вже виїхав на роботу.»

2. Безсполучникові речення. Це речення, в якому різні частини не з'єднані сполучниками, але мають логічний зв'язок між собою. Наприклад: «Пішов дощ. Подзвони водієві.»

3. Складнопідрядні речення. Це речення, в якому одна частина виступає в ролі головного речення, а інша – в ролі підрядного. Наприклад: «Якщо підеш прямо, дійдеш до магазину».

У курсі синтаксису учні закріплюють і поглиблюють набуті знання, знайомляться з рядом нових синтаксичних явищ, усвідомлюють значення інтонації та порядку розташування елементів як засобів вираження смислових і граматичних зв'язків між мовними одиницями. До найважливіших завдань розділу належить узагальнення і систематизація вивченого, формування вміння застосовувати засвоєні відомості у власній практиці мовного спілкування.

Складність синтаксичної системи мови зумовлена передусім тим, що в синтаксичному членуванні мови виявляються як зв'язки між граматичними категоріями і відображенням у них змістом, так і смислові відношення між реальними фактами. Тому у сучасному мовознавстві розвивається багато наукових концепцій, кожна з яких відзначається своєрідним *підходом до вивчення синтаксичних засобів*, – логіко-граматичний напрямок, структурний, комунікативний, функціональний, стилістичний синтаксис. Вичленовуючи й аналізуючи певні властивості синтаксичних одиниць, вони доповнюють один одного.

У шкільній практиці однобічний аналіз мовних засобів немислимий. Сама природа синтаксичних одиниць, всі властивості яких взаємопов'язані, вимагає, щоб враховувався весь комплекс ознак кожної із них, передусім семантика, структура і функція. Такий різнобічний опис синтаксичних явищ у їх системних зв'язках і відношеннях забезпечується структурно-семантичним підходом до вивчення мови. Він дозволяє розглядати всі структурні ланки зв'язного мовлення в нерозривній єдності їх семантичної ролі і техніки граматичного оформлення.

Синтаксична система мови неоднорідна, в ній є свої структурні рівні, своя ієрархія одиниць, основні з яких – словосполучення і речення.

Суть двох синтаксичних одиниць: Словосполучення і речення – поняття різних семантичних рядів і різних стилістичних площин. Вони відповідають різним формам мислення. Речення – зовсім не різновид словосполучення, оскільки існують і слова-речення. Але воно і за внутрішньою суттю своєю, за своїми конструктивними ознаками безпосередньо не виводиться зі словосполучення. Поняття словосполучення у своїм змісті не має ніяких граматичних ознак, які б указували на закінченість повідомлення. Словосполучення не тільки в складі речення і через речення входить у систему комунікативних категорій мовлення, засобів спілкування, а воно належить так само, як і слово, до комунікативних засобів, засобів позначення. Воно так само, як і слово, являє собою будівельний матеріал, використовуваний у процесі мовного повідомлення.

Ці особливості основних синтаксичних одиниць є предметом вивчення і в шкільному курсі мови: кожна з них розглядається з погляду значення, особливостей побудови, ролі у мовній комунікації.

Таким чином, вивчення підходів до навчання синтаксичних конструкцій є важливою основою для розуміння мовної структури та правильного її використання.

2.2. Методи і прийоми навчання синтаксичної функції інфінітива

Навчання синтаксичної функції інфінітива є захопливим та результативним процесом, особливо якщо використовувати різноманітні методи та прийоми. Інфінітив має різні функції в реченні, і його вивчення може допомогти учням розуміти та використовувати мовленнєві конструкції більш ефективно, а саме:

1. Контекстуальне використання інфінітива у контексті реальних ситуацій, які цікавлять або стосуються учнів. Наприклад, розгляд коротких текстів або діалогів, де інфінітив використовується для вираження різних дій та намірів.

Потреба в інфінітивній частці виникає за умови відсутності сполучника «щоб» або в інших випадках, коли інфінітивний зворот є незалежним від іншого слова в реченні. Інфінітивна частина може виступати як обставина мети, обставина способу, обставина часу, додаток чи означення. Вона додає додаткову інформацію до речення і допомагає розширити його значення (Стасюк & Хассельстрем & Добродій, 2022, с. 9).

2. Активні вправи. Залучання учнів до активних вправ, де вони самі будуть використовувати інфінітив у писемних та усних висловлюваннях. Наприклад, створення речення чи діалогів із використанням інфінітива.

Відомий американський фізик Дарроу казав: «Ми захоплюємося нашою наукою, але як заразити молодь цим захопленням? ... Звичайний у цих випадках метод – здивувати, вразити. Проблема в тому, що людину не можна здивувати, якщо вона не знайома з тією ситуацією, у яку ваш сюрприз вносить вирішальні зміни. Але в кожній сфері для новачка можна знайти захопливий, повчальний бік справи й подати її у формі, що викличе гострий інтерес» (Федотов & Грушко, 2015).

У психологічній літературі за Федотовим та Грушко (2015) зазначається, що під мотивацією розуміють внутрішній чи зовнішній стимул, який визначає напрямок, інтенсивність та тривалість дії особистості в певному напрямку. Мотивація може бути різноманітною, включаючи потреби, цілі, цінності, інтереси тощо. Вона є важливим фактором, який впливає на поведінку людини, включаючи процеси навчання, творчість, досягнення цілей тощо.

3. Рольові ігри, де учні будуть використовувати інфінітив у вигляді інструкцій, порад або планів. Наприклад, учні можуть уявити, що вони планують подорож та обговорюють, що треба зробити перед від'їздом.

4. Аналіз текстів та розгляд їхнього різного стилю, включаючи новини, літературні твори та наукові статті, де використовуються інфінітивні конструкції. Варто здійснити аналіз, як вони використовуються для вираження різних ідей та концепцій.

5. Порівняння конструкцій з іншими способами вираження дій, такими як дієприкметник, дієприслівник або підрядний спосіб. Дослідження відмінностей у використанні та смислі.

6. Вправи з трансформації: вправи на переписування речень, змінюючи їх структуру та використовуючи інші форми дієслів, а також інші синтаксичні конструкції.

7. Інтерактивні додатки та онлайн-ресурси, які дозволяють учням практикувати використання інфінітива через вправи, ігри та відеоуроки.

Загалом, включення різноманітних методів та прийомів є важливим для навчання синтаксичної функції інфінітива, цікавим та ефективним для учнів. Різноманітність підходів дозволяє задіяти різні типи навчальних потреб та стилів вивчення, забезпечуючи більший успіх у навчанні. Подібні методи допомагають учням розуміти концепції за допомогою практичних вправ та застосування в реальних ситуаціях. Крім того, вони створюють стимулююче середовище, яке заохочує активну участь та зацікавленість учнів у процесі навчання. Такий підхід сприяє глибокому засвоєнню матеріалу та підвищує ймовірність успішного вивчення синтаксичної функції інфінітива.

2.3. Система вправ і завдань із розгляду навчання синтаксичної функції інфінітива в школі

Вивчення синтаксичної функції інфінітива в школі відіграє важливу роль у розвитку мовленнєвих навичок учнів та розумінні мовної структури. Інфінітив, як форма дієслова, є ключовим елементом утворення складних речень і виконує різні синтаксичні функції, такі як обставини, додатки, підмети тощо. Ефективне вивчення цієї граматичної конструкції вимагає системи вправ та завдань, які допоможуть учням засвоїти та використовувати інфінітив у різних мовних контекстах.

Пропонуючи систему вправ і завдань з навчання синтаксичної функції інфінітива в школі, варто розглядати підходи, спрямовані на практичне

застосування та закріплення отриманих знань. Ці вправи і завдання створюють можливості для учнів не лише вивчати теорію, але й застосовувати її на практиці, розвиваючи вміння будувати різноманітні типи речень та виражати свої думки та ідеї у мовленні. Розглянемо приклади системи вправ і завдань на навчання синтаксичної функції інфінітива в школі:

1. Заповнення пропусків. Учні повинні заповнити пропущені інфінітиви в реченнях. Наприклад: "Мій друг завжди радить мені _____ (читати) більше книг.", "Вчителька попросила нас _____ (виконувати) домашнє завдання."

2. Трансформація речень. Учні повинні переписати речення, замінивши підмет і присудок на інфінітивну форму. Наприклад: "Ми граємо у футбол." – "Грати у футбол – це весело."

3. Аналіз текстів. Учні аналізують тексти, що містять інфінітивні конструкції. Завдання можуть полягати в ідентифікації інфінітивів та поясненні їх функції в контексті тексту:

- учні можуть виокремити різні функції, які виконують інфінітивні конструкції у тексті. Наприклад, вони можуть визначити, чи використовується інфінітив як підмет, обставина, додаток чи присудок;

- аналіз, чому автор використовує інфінітивні конструкції в даному тексті для вираження певної дії, наміру, поради або мети;

- порівняння різних інфінітивних конструкцій у тексті, визначення їхніх відмінностей та схожості для покращення варіативності мовленнєвого вживання;

- аналіз, як використання інфінітивних конструкцій впливає на стиль та емоційне забарвлення тексту. Це дозволить розуміти, як мова використовується для досягнення різних комунікативних цілей;

- на основі аналізу учні можуть створити свої власні тексти, використовуючи інфінітивні конструкції з урахуванням їх функціонального значення та стилістичних особливостей.

4. Рольові ігри. Учні грають ролі в різних ситуаціях, використовуючи інфінітив для вираження інструкцій, порад або планів. Наприклад, можна створити сценарій для розмови в аптеці або у ресторані, де учні використовують інфінітив для вираження замовлення.

5. Письмові завдання. Учні пишуть коротке оповідання або листа, використовуючи інфінітив для опису дій та подій. Завдання може включати створення плану на майбутнє або розповідь про побажання та мрії.

6. Групові дискусії. Учні обговорюють різні теми, використовуючи інфінітив для висловлення своїх поглядів та пропозицій або переглядають відео (МОН України, 2020). Наприклад: Подумайте, як би ви вчинили в ситуації, що описана вище. Складіть і розіграйте можливий діалог (8-10 реплік). Доберіть аргументи на захист своєї позиції, а також спростуйте твердження свого співрозмовника.

Це завдання спрямоване на вдосконалення вміння створювати діалогічні висловлювання, розвиток критичного мислення та аргументації учнів. Групові дискусії дозволяють учням виражати свої погляди, аналізувати інформацію та навички міжособистісної комунікації. Шляхом обговорення теми та використання інфінітива для висловлення пропозицій та поглядів, учні можуть навчитися ефективно аргументувати свою позицію та вислуховувати аргументи інших. Використання проблемно-ситуативних завдань на уроках української мови є запорукою ефективного навчання, тому що вони стимулюють критичне мислення, інтерес учнів до програмового матеріалу, покращують їхню пізнавальну діяльність, сприяють розвитку мовлення учнів (Стрепетова, 2019, 14 березня).

Насправді, систем вправ і завдань може бути багато, головне завдання – націлення на створення стимулюючого мовного середовища, де учні можуть ефективно спілкуватися та вдосконалювати свої навички використання інфінітива. Кожне завдання має свою унікальну цінність, сприяє розвитку різних аспектів мовлення, включаючи аудіювання, читання, письмо та усне спілкування. Це допомагає учням отримати повне й глибоке розуміння

синтаксичної функції інфінітива та вміти використовувати її в різних мовних ситуаціях.

2.4. Синтаксична функція інфінітива у системі ЗНО / НМТ

Вимогами сучасних шкіл є підготовка учнів старших класів до ЗНО (Зовнішнє незалежне оцінювання) та НМТ (Національний мультипредметний тест) з української мови, а також подальшого навчання у вищих закладах освіти (ВЗО). Це важливе завдання для шкільної системи, оскільки успішне складання ЗНО та НМТ дає можливість учням вступити до університету або коледжу, а отже, впливає на їхню подальшу кар'єру та професійний розвиток.

Важливим етапом за Золотарьовою (2023, с. 36) повторення є засвоєння відомостей про речення як основну одиницю синтаксису. Речення є основним будівельним блоком тексту та висловлювання, і розуміння його структури та функцій є ключовим для правильного формулювання інформації. На цьому етапі учні повторюють та закріплюють знання про будову речення, його складові частини (підмет, присудок, додаток, обставини) та їхні взаємозв'язки. Вони також вивчають різні типи речень (прості, складносурядні, складнопідрядні) та вміють розрізняти їх за будовою та смисловим навантаженням (Золотарьова, 2023, с. 36-37).

У системі ЗНО та НМТ синтаксична функція інфінітива є одним з ключових аспектів, які перевіряються для оцінки рівня мовленнєвої компетенції учнів. Деякі аспекти, які можуть бути включені в ці тести:

- розпізнавання інфінітива: інфінітивні форми дієслів у реченнях. Завдання на знання правильного написання інфінітива та визначення його місця в реченні;

- визначення синтаксичної функції: завдання на визначення синтаксичної функції інфінітива в різних типах речень (чи використовується інфінітив як підмет, присудок, додаток або обставина чи, можливо, він є головним членом односкладного безособового речення);

- аналіз контексту: тексти, в яких учні мають ідентифікувати і пояснити вживання інфінітива в контексті (завдання на розуміння мети вживання інфінітива та його впливу на значення тексту);
- застосування правил граматики: завдання на використання правильних форм інфінітива в певних ситуаціях або реченнях;
- творчі завдання: написання власних речень або текстів, у яких учасники повинні використовувати інфінітивні конструкції відповідно до вказаних вимог або умов.

За Золотарьовою (2023, с. 36-37), у процесі відбору матеріалів для узагальнення варто виокремити теми, які є досить складними для учнів. Це дозволяє зосередитися на ключових аспектах, які потребують додаткового роз'яснення або вправ для засвоєння.

Отже, загальною метою таких завдань є перевірка рівня розуміння та вміння користуватися синтаксичною функцією інфінітива, що є важливим аспектом мовленнєвої компетенції. Ці завдання спрямовані на визначення здатності учасників до аналізу мови та вміння використовувати граматичні конструкції в різних мовних контекстах.

ВИСНОВКИ

Після опрацювання наукової літератури з тематики дослідження та проведення аналізу програм та підручників з вивчення інфінітива в ЗЗСО, а також здійснення аналізу особливостей навчання учнів інфінітива та його синтаксичної функції в ЗЗСО, можна зробити такі висновки:

1. Знання наукової літератури. Опрацювання наукової літератури дозволило отримати глибше розуміння поняття інфінітива та його синтаксичної ролі в мовленні. Це стало основою для подальшого аналізу й дослідження в цій темі.

2. Поняття інфінітива та його синтаксична роль. Здійснений аналіз дозволив вивчити, що інфінітив – це безособова форма дієслова, що відповідає на питання «що робити?», «що зробити», вказує на дію без вказівки часу, та розкрити різні синтаксичні функції, які він може виконувати у реченні.

3. Аналіз програм та підручників. Структурований аналіз програм та підручників показав різноманітність підходів до навчання інфінітива в ЗЗСО, а також виявив можливі прогалини та перспективи для подальшого вдосконалення навчального процесу.

4. Особливості навчання учнів інфінітива в ЗЗСО. Дослідження особливостей навчання учнів інфінітива та його синтаксичної функції в ЗЗСО показало різноманітні методи і підходи, що застосовуються в шкільній практиці, а також ідентифікувало можливі шляхи для покращення навчального процесу.

Використання загальнонаукових, конкретно наукових та спеціальних методів для дослідження ефективності навчання синтаксичної функції інфінітива в ЗЗСО та визначення шляхів його покращення дозволяє зрозуміти навчальні потреби та знаходити оптимальні шляхи для покращення процесу мовного навчання в ЗЗСО.

Результати дослідження навчання синтаксичної функції інфінітива мають довести свою цінність для використання у шкільній практиці під час навчання учнів теми «Синтаксична функція інфінітива» та на факультативах з української

мови, й можуть бути використані для покращення якості навчання учнів синтаксичної функції інфінітива та сприяти підвищенню їхнього рівня мовної компетенції.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що навчання інфінітива та його синтаксичної функції в ЗЗСО є важливим аспектом мовної освіти, адже від нього залежить рівень розуміння та використання мовленнєвих конструкцій учнями. Подальші дослідження та розробка ефективних навчальних методик можуть сприяти покращенню якості навчання та засвоєнням учнями мовних навичок.

РЕЗЮМЕ

Актуальність вивчення граматичних конструкцій української мови та методичні підходи до їхнього навчання в сучасних умовах навчання зумовили вибір теми курсової роботи "Синтаксична функція інфінітива та навчання її учнів ЗЗСО". Під час вивчення цієї теми важливим є дослідження різноманітних методів та підходів до викладання синтаксичної функції інфінітива, а також врахування індивідуальних особливостей учнів для ефективного засвоєння ними матеріалу.

У **першому розділі** роботи розглянуто поняття інфінітива та його синтаксичну роль у мовленні. Синтаксична функція інфінітива полягає в тому, що він виконує в реченні різні синтаксичні функції, такі як підмет, присудок, додаток, обставина означення, головний член односкладного речення, що демонструє його велику граматичну гнучкість та різноманітність застосування в мовленні. Проведено аналіз програм та підручників з вивчення інфінітива в загальноосвітніх школах.

У **другому розділі** розглянуто особливості навчання учнів синтаксичної функції інфінітива в загальноосвітніх школах. Зокрема, проаналізовано загальні підходи до навчання синтаксичних конструкцій, методи та прийоми навчання синтаксичної функції інфінітива, а також систему вправ і завдань, що використовуються в шкільній практиці. Також розглянуто синтаксичну функцію інфінітива у системі ЗНО / НМТ.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів. Обсяг роботи становить 48 сторінок. У списку використаної літератури налічується 26 джерел.

Ключові слова: *синтаксична функція інфінітива, граматична конструкція інфінітива, уроки української мови, методи навчання граматики, учні загальноосвітніх шкіл, система вправ та завдань, педагогічні підходи до вивчення граматики, освітні програми, оцінювання навчальних досягнень.*

RESUME

The relevance of studying grammatical constructions of the Ukrainian language and methodological approaches to their teaching in modern learning environments led to the choice of the topic of the course work "The syntactic function of the infinitive and teaching it to students of general secondary education". When studying this topic, it is important to study various methods and approaches to teaching the syntactic function of the infinitive, as well as to take into account the individual characteristics of students for their effective learning.

The first section of the paper deals with the concept of the infinitive and its syntactic role in speech. The syntactic function of the infinitive is that it performs various syntactic functions in a sentence, such as subject, predicate, complement, circumstance and others. Different types of syntactic functions of the infinitive, such as its use as a subject, predicate, circumstance or appendix, are considered, which demonstrates its great grammatical flexibility and variety of uses in speech. An analysis of programs and textbooks on the study of the infinitive in secondary schools is carried out.

The second section deals with the peculiarities of teaching students the syntactic function of the infinitive in secondary schools. In particular, the general approaches to teaching syntactic constructions, methods and techniques of teaching the infinitive syntactic function, as well as the system of exercises and tasks used in school practice are analyzed. The syntactic function of the infinitive in the EIT / NMT system is also considered.

The term paper consists of an introduction, two chapters. The volume of the work is 48 pages. The list of references includes 26 sources.

Key words: *syntactic function of the infinitive, grammatical construction of the infinitive, Ukrainian language lessons, methods of teaching grammar, secondary school students, system of exercises and tasks, pedagogical approaches to teaching grammar, educational programs, assessment of academic achievement.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Білодід І. К. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Наукова думка, 1970—1980. — Т. 4. — С. 42. укрліт.org <http://ukrlit.org> › slovnyk › інфінітивінфінітив - Словник української мови - значення слова, це: (<http://ukrlit.org/slovnyk/%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2>)
- Глазова О.П. «Українська мова 7 клас» «Українська мова» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Глазова О.П. ТОВ «Видавничий дім «Освіта» http://www.osvita-dim.com.ua/index.php?form_page=98¶m=7001
- Гляненко, К. (2014). Вдосконалення мовленнєвих навичок на уроках української мови. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Педагогіка. Психологія. Філософія* 33, 32-39.
- Голуб Н.Б., Шелехова Г.Т., Новосьолова В.І., Ярмолюк А.В. «Українська мова 7 клас»
- Гонца І. С. Розгон. В. В. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 262 с. Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для дистанційного навчання <https://shron1.chtyvo.org.ua> › ...PDFСУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА (https://shron1.chtyvo.org.ua/Hontsa_Iryna/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_navchalno-metodychnyi_posibnyk_dlia_dystantsiinoho_navchannia.pdf)
- Горбач О. Т. (2013). Синтаксична функція складних неологізмів. У В. П. Андрущенко та ін. (Ред.), Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету (с. 32-33). Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12317/Zbirnyk%20tez%20konferentsiyi%20vykladachiv%202015.pdf?sequence=3>
- Грозьян Н. Ф. (2016). Об'єктні та суб'єктні інфінітиви в ролі додатка. *Науковий*

вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки 248, 57-64.

Доброльожа Г. М. (2021). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Дієслово та його форми. Службові частини мови.* ЖДУ ім. Івана Франка.

Дуденко О. В. (2020). *Синтаксис української мови.* ВПЦ «Візаві».

Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т., Жук М.Г. ТОВ “Видавництво “Грамота” «Українська мова 7 клас» «Українська мова» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т., Жук М.Г. ТОВ “Видавництво “Грамота” (<http://e.issuu.com/embed.html#23287696/32988280>)

Заболотний О.В., Заболотний В.В. ТОВ “Видавництво “Генеза” «Українська мова 7 клас» «Українська мова» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Заболотний О.В., Заболотний В.В. ТОВ “Видавництво “Генеза” (<http://www.geneza.ua/sites/default/files/ebooks/7klas/UM.ua.Zabolotny.7klas.pdf>)

Загнітко А. (Ред). (2022). *Лінгвокомп'ютерні дослідження: зб. наук. праць.* Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, Вип. 15.

Золотарьова В. О. (2023). Узагальнення вивченого про синтаксис в 11 класі. У Г. І. Гримашевич та ін. (Ред), *Мовні виміри світу : матеріали II Міжнародної науковопрактичної студентсько-учнівської конференції* (с. 36-37). Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка. <http://eprints.zu.edu.ua/36853/1/movni-vymiry.pdf>

Карачун Ю. (2017). Функції складних термінів-іменників у науково-технічному тексті української та англійської мов з електротехніки. У О. Семенюк та ін. (Ред.), *Наукові записки. Серія : філологічні науки* (с. 612-616). Вид. Лисенко Є. Ф.

«Українська мова» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Кобцев Д.А. Видавнича група “Основа” (<http://book.osnova.com.ua/book/5148->)

- Кучерук М. Спільне та відмінне в синтаксичних функціях інфінітива в українській та англійській мовах. (2022). У К. Городенська та ін. (Ред), *Лінгвокомп'ютерні дослідження* (с. 87-92). ДонНУ ім. Василя Стуса.
- Матіос М. (2023, 25 вересня). *Майже ніколи не навпаки..* Електронна бібліотека. https://chtyvo.org.ua/authors/Mariya_Matios/Maizhe_nikoly_ne_navpaky/
- Мойсієнко А. К. Бас-Кононенко О. В. Бондаренко В.В. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник <https://chtyvo.org.ua>
 › Pliusch_Nadiia Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика - Надія Плющ (https://chtyvo.org.ua/authors/Pliusch_Nadiia/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_Leksykolohiia_Fonetyka/)
- МОН України. (2020). 7 клас. *Українська мова. Неозначена форма (інфінітив)* [Відео]. Всеукраїнська школа онлайн. <https://youtu.be/-UWcDilAr3o>
- Палихата Е., & Штафірна, Л. (2022). Навчання публічного мовлення старшокласників з урахуванням вимог програми і матеріалів підручників з української мови. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка* 1, 142-149.
- Плющ М. Я. (2005). *Сучасна українська літературна мова* (М.Я. Плющ. Ред.). Вища школа.
- Пономарів О. Д., Різун В. В, & Шевченко Л. Ю. (2001). *Сучасна українська мова.* (О. Д. Пономарів. Ред.). Либідь.
- Сирота Ж. В. (2019, 14 жовтня). *Показовий урок «Неозначена форма дієслова (інфінітив). Особові дієслова».* На Урок. <https://naurok.com.ua/pokazoviy-urok-neoznachena-forma-dieslova-infinitiv-osobovi-dieslova-125807.html>
- Ющук І.П. Навчальна книга “Богдан” «Українська мова 7 клас» Ющук І.П. Навчальна книга “Богдан” (http://www.bohdan-digital.com/userfiles/978-966-10-1236-2-Ukr_mova7%20kl+.pdf)

ДОДАТКИ

Додаток 1

Показовий урок «Неозначена форма дієслова (інфінітив). Особові дієслова» для 7 класу

Мета: ознайомлення учнів з неозначеною формою дієслова (інфінітивом) та особовими дієсловами. Учні матимуть змогу розуміти та розрізняти ці дві форми дієслів, визначати їхні особливості та використовувати в практичних завданнях.

Очікувані результати: формування учнями знань, умінь та навичок, необхідних для використання неозначеної форми дієслова (інфінітива) та особових дієслів в усному мовленні та писемному мовленні.

Обладнання: підручники, дидактичний матеріал, картки.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Дієслово — слово діє:

Ходить, робить, носить, сіє,

Слово плаче і радіє,

Усміхається і мріє.

Л. Лужецька

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ.

1.Рефлексія. Передай імпульс. Учні беруться за руки разом із вчителем, учитель передає імпульс (один, або двічі потиснути руку учневі), імпульс має повернутися до учителя і не загубитися, потім учні сідають тихенько за парти.

2. Ознайомлення з епіграфом. Учні пояснюють епіграф та повторюють визначення дієслова як частини мови; називають дієслова, ставлять до них питання, визначають час, особу (якщо є).

3. Складання «грона» робота в групі (на дошці прикріплюється аркуш, на якому написано «граматичні категорії дієслова», учням роздані чисті аркуші на

яких вони мають самостійно вписати слова: час, число, особа, рід, вид, спосіб, а потім прикріпити на дошці).

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

1. Проблемні питання та аналіз.

На дошці записані пари дієслів: *читаю – читати, співає – співати, пишемо – писати, любимо – любити, будують – будувати.*

А) Порівняйте подані форми дієслова.

Б) Чому одні форми називаються неозначеними, а інші – особовими?

В) Свою думку доведіть.

III. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Пояснення вчителем теоретичного матеріалу.

Сьогодні ми розглянемо теоретичний матеріал, пов'язаний з неозначеною формою дієслова, яку ми називаємо інфінітивом, а також особовими дієсловами. Спочатку розглянемо, що таке інфінітив.

Інфінітив – це базова форма дієслова, яка не вказує на особу, час або кількість. Вона може вживатися без додавання закінчення, тобто у безособовій формі. Наприклад, слова «читати», «писати», «бігти» - це інфінітиви. Вони не мають закінчення, яке б вказувало на особу чи час.

Тепер розглянемо особові дієслова. Особові дієслова вказують на конкретну особу, час і кількість дій. Наприклад, у реченні «Я читаю книгу», дієслово «читаю» вказує на конкретну особу – «Я», а також на час - теперішній, і кількість - одна дія.

2. Робота в групі. Інтерактивна гра «Займи позицію»

На кожну групу роздається однакова кількість карток, з написаними однаковими інфінітивами : *рухатися, радіти, сидіти, шанувати, сумувати, думати, міркувати, спати, червоніти, поважати, стояти, ткати, завмирати, біліти.*

На дошці прикріплені позиції: «конкретна фізична дія», «стан», «вияв ознаки», «процес мовлення й мислення», «почуття».

Групи отримують завдання на картці:

Перша група - зайняти позицію стану та конкретної фізичної дії; (рухатися, сидіти, ткати, спати, стояти, завмирати).

друга група – зайняти позицію мовлення й мислення та почуття (радіти, шанувати, сумувати, думати, міркувати, поважати).

спільне завдання – зайняти позицію виявлення ознаки (червоніти, біліти).

3.Творимо. У світі фразеології.

- Пояснити що таке фразеологізми (стійкі словосполучення)

Фразеологізми (стійкі словосполучення) - це група слів або виразів, які мають стале значення, відмінне від суми значень їхніх складових. Вони часто використовуються в мовленні носіїв мови і не можуть бути розібрані на окремі компоненти без втрати семантики. Фразеологізми розглядаються як одиниці лексико-граматичного рівня мови.

4.Робота з підручником (підручник О. П. Глазова) та із картками.

1. Ознайомитися з теоретичним матеріалом (с.47)
2. (Карточки виготовлені для кожного учня, вони працюють олівцем на карточці, підкреслюють)

Спостереження.

Неозначена форма дієслова може бути різними членами речення.

1. **Підметом:** Вчитися ніколи не пізно.
2. **Присудком:** Трактором орати – лиха не знати.
3. **Додатком:** Катерина наказувала чоловікові солі купити.
4. **Означенням:** Бажання вчитись було в нього ще змалку.
5. **Обставинами:** Діти побігли ховатися

3. Звернути увагу учнів! Якщо один з головних членів речення або обидва виражені інфінітивом, між ними ставиться тире (с.48):

За совістю йти – в щасті жити.

Найбільша радість – жити на землі.

Просити – ганьба, не давати – ганьба подвійна.

4. Робота в групах. Візуалізація поезії

Завдання: (завдання можна озвучити усно, або роздати на аркушах)

1. Прочитати поезії.
2. Визначити тему вірша.
3. Візуалізувати кожен рядок.
4. Виписати дієслова, визначити особу, утворити від них інфінітиви.
5. Роботу презентувати.

I група (додаток № 1)

Святкує осінь щедрі іменини.

Хизується калиновим намистом.

Я забіжу до неї на хвилину

І поживу осіннім падолистом.

(Ольга Дриль)

Святкує – III особа однини, святкувати.

Хизується – III особа однини, хизуватися (пояснити лексичне значення слова, дібрати синоніми – козиритися, форсити, фасонитися, держати фасон, ходити павичем <козирем, тузом>, до хмар пнутися, (*чим*) козиряти, хвалитися, хвастати, чванитися.

Забіжу – I особа, однини, забігти.

Поживу – I особа однини, пожити.

II група (додаток №2)

Квітує ліс осінній за селом.

Летять сивинки бабиного літа.

Ставок дрімає тихим ніжним сном.

Самотнього човна гойдає вітер.

(Ольга Дриль)

Квітує – III особа однини, квітувати.

Летять – III особа множини, летіти.

Дрімає – III особа однини, дрімати (пояснити лексичне значення слова, дібрати синоніми – **ДРИМА́ТИ** (перебувати в напівсонному стані),

КУНЯТИ *розм.*, **КЛЮВАТИ НОСОМ** *розм.*; **ПРИДРІМУВАТИ** *розм.* (потроху)

Гойдає – III особа однини, гойдати.

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

Гра «Будь уважний»

Учні діляться на команди. Вчитель проєктує на дошці короткий текст (вірш). Після цього учні повинні відповісти на питання, що стосуються тексту. Наприклад, "Хто був головним героєм цієї історії?" або "Де відбувалися події цього вірша?". Команда, яка швидше та вірно відповість, отримує очко.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (на вибір)

1. Скласти кластер

До слова *осінь* скласти кластер з особових дієслів та інфінітивів, доповнивши їх іменниками та прикметниками, на основі кластера побудувати мінірозповідь про *осінь*.

Наприклад:

сумувати за сонцем чарувати тишею відлітають птахи
падає дощ заготовляють їжу ОСІНЬ розфарбовувати дерева
ваблять аромати падають листочки готуватися до зими
піднімається дим бродити по лісові курличуть журавлі

2. Виписати із поезії дієслова, утворити від них інфінітиви.

... Йшов наш хід по мертвому морозі

І великодній дзвін тяжко сміявся.

А тиша була пахуча, як роза,

А тиша була болісна, як слізи.

Снігу тоді було валом і льоду,

І пташки не співали, і ми не дихали,

І губи наші трохи застужені

Не відчували болю.

Та все ж в серці існувала надія,
І тихо, де тільки тут ми забирались,
Та куди нам так хотілось
Поставили нам по-своєму.
Автор Максим Рильський

Дітям роздається без підписаних рядків

Святкує осінь щедрі іменини

Хизується калиновим намистом

Я забіжу до неї на хвилинку

І поживу осіннім падолистом

Додаток 2

Квітує ліс осінній за селом

Летять сивинки бабиного літа

Ставок дрімає тихим ніжним сном

Самотнього човна гойдає вітер